

ԱՐԱՅԿԵՐ ԵՒ ԻՐ ԲԱՐՔԵՐԸ

(Շար. տե՛ս «Բազմավեպ» 1957, թ. 11-12, էջ 258)

ԳԼՈՒԽ Ե.

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա.

Աղբ - հորի կամ ոստայնանկի ուղղահայ-
եաց ուժով թելերու շարքեր, որոնց
կեղրոնական ծակերէն հէնքին թելերը
կարգաւ կ'անցնին՝ իրարմէ անջատ պա-
հելու համար:
Ագոխ, ագուխ - խակ խաղող:
Ալիք - ալիւր:
Ալոն, ալուն - վայրի պտուղ մը, երեք կո-
րիզով:
Ալուն - ծիրանի նման պտուղ մը:
Աղապտուր - հայր:
Աղփիք - աղբիւր, վաղող ջուր:
Ած էլլալ - հաւկիթ ածել սկսելը:
Ածու, ածուք - տախտակէ սնտուկներ, ո-
րոնց մէջ տանիքի վրայ՝ կը ցանեն, կը
տնկեն (պղպեղ, աղապտեղ, վարունգ):
Ակիշ, էկիշ - կրակը հանելու երկաթէ
թիակ:
Ալիք, յալիք - աղիք, փորոտիք:
Ալնծել - աղանձել, խորովել կրակի վրայ:
Աղտոր - սոմաք, թաթրի եւ թթու պտու-
ղը՝ ոսպնածեւ եւ ողկուղաւոր, որ ներ-
կարարութեան մէջ կը գործածուի:
Անկուտ - առանց կուտի պտուղ, դրամ
չունեցող:
Անուխ, աննուխ - անանուխ:
Աշխիլ - հոտիլ, աւրուիլ (կերակուրը):
Աշկապուկ - աշկապուկ (խաղ, գործ):
Ապրքու - ուտելու ընդդէմներ (ոսպ,
բրինձ, սիսեռ եւ այլն):
Առիք, յառիք - առաստաղ, ձեղուն, բար-
ձր տեղ (ոսփ). «Աշտանակը առիքին
վրան է»:
Առնիլ - դնել, առնել. «Ի՞նչ կ'առնաս նը»:

Առտու, յառտու - առտու, առաւօտ.
« յառտու յերկուն կը բանի նը »:
Առտուանց, յառտուանց - առաւօտուն.
« յառտուանց կանուխ դնաց »:
Ասիմտիլ, տեղ - ասեղի ծակովուց. ա-
սեղով ծակովել: Աչքին առջեւ աստղեր
երեւնալ. « աչքերս կ'աստղանան »:
Ասիմտիք - աստղներ:
Արարիչ - խաչածեւ ծալ ծալ խմորեղէն՝
տապակելու համար:
Արիւն - արիւն: « Արիւն վրայ էղայ »:
Արմնի, արմնալ - կարմրիլ, ամէնալ:
Արմունկ, արմուկ - արմուկն, թեւի ան-
կիւնամասն:
Արտ, յարտ - արտ, անդաստան:
Ափ, յափ - ափ, ձեռաց մէջը. « յափս դը-
րիք օճառը »:
Ապշիլ, յապշիլ - ապշիլ. « յափշեցայ մը-
նացի »: « ափշե՞ր էս »:

Բ.

Բալլի - բանալի դրան...
Բաղարջ - չքացխած խմորէ հաց:
Բամպուկ - նրբաթել խոտ մը որ կ'ուտ-
ուի՝ 10-20 հմ. երկայն եւ 1/2 հմ. լայն,
մէջտեղը բամբակալից:
Բանալ - հացի խմորը տարածել, նրբա-
ցնել:
Բանալար - բանջար, ձակնդդի տեսակ մը
որուն կանաչ ծիւրերը կ'ուտեն. բան-
ձարապուր, բանձարէ զայլա (մի-
սով...):
Բարակ ցաւ - թորախտ հիւանդութիւնը:
Բարկ - շատ փայլուն կրակ. ուժով (քա-
ցախ, գինի, օղի, բնաւորութիւն...):

Բարկընալ - բարակնալ, կրակին հետզհե-
տէ փայլելը:
Բարկեմդանի - բարկեմդան:
Բգիկ բգիկ էնել - բգտել. « գիրքը բգիկ
բգիկ էրաւ »:
Բգտել - պատուել:
Բքները բռնուիլ - շուարիլ, ընկելը չը-
դիտնալ:
Բոք - բոյթ մատը. « փառն բոթէ անցեր
է »: « Կ'աճապարէ ըսել է »:
Բողոյ, բղուկ - երկայնածեւ եւ թրծուն
հողէ անօթ:
Բուլվար - բուրվար, խնկածխիչ:
Բուլսիկ, բլսիկ - ծխնելոյղ (պաճա):
Բունկալ - հաւու բոյնին մէջ դրուած հաւ-
կիթ:
Բուշտ - մանր կոծիծներ՝ մարմնոյն վը-
րայ. բշտել, մանր կոծիծներ ելլել կամ
ձեւանալ:
Բոխն - բոնջենոյ պտուղը:

Գ.

Գագ - տեսակ մը կարծրափայտ մացառ
սրածայր տերեւներով, զոր բաղնիքնե-
րու մէջ կը վառեն. թրջող դնելով կը
կակղնայ եւ կովուն կեր կ'ըլլայ:
Գաքայ - գաղայ (պաքսիմաթ):
Գանկաւ - կանկաւ:
Գերգըտուք - ստամոքսի կազ արձակելու
գործողութիւնը կամ շարժումը:
Գուրիլ - կուրիլ, գերար քաշկուտել:
Գուրտիլ - սաստիկ կուրիլ:
Գըրի - քեղի. « գըրի ի՞նչ կայ »:
Գլուխ, գլոխ - գլուխ. « կուն գլոխ »:
Գլուխ ունեմալ - սիրել. « գըրի գլուխ ու-
նիմ » քեզ շատ կը սիրեմ: « Գլուխ չու-
նիմ » չեմ սիրեր:
Գլտրիլ - գլտրիլ. « սանդուղէն վար գըլ-
տորեց զինք »:
Գլտրիլ - գլտրիլ. « վերէն վար գլտրեցաւ »:
Գլտոր, գղոր - կաղնի (մէշէ) ծառին
պտուղ մ'է որ տերեւին վրայէն կը կախ-
ուի եւ գեղի կը գործածուի, նոյնպէս
նեղկարարութեան մէջ:
Գմբուկ - բուռնցք, գմբէթի ձեւ. « գմբուկ
մը տուի կունակին » կամ քթին բերնին:

Գմբուկ սալվոր, որ է խոշոր եւ կլոր սա-
լոր:
Գնտիլ - կլոր ուռնցք ձեւանալ: Գնտիլ,
խմոր, ցեխ, կաւ դնտածեւ ընել:
Գնտիլ էնել - գլուխը երեքցնել մանկան:
« Գնտիլ մ'էրէ քի գըրի պէպու (լէպլէ-
պի) տամ »:
Գոնել - թուրքերու գերեզմանոց: Գո-
նելոց:
Գործել - մանուսա, կտաւ, հոր՝ գործել:
« Տղադ ի՞նչ (ի՞նչ) գործէ նը »:
Գուն - աղբիւրի առջեւ դրուած փոս քար,
կամ որեւէ փոս քար:
Գրող կամ գրող - երեւակայական էակ
որ վնաս կը հասցնէ. « գրողը տանի »
(անէճք մ'է): Բացադանջութիւն. « Գը-
րող, ո՛ւր, ո՛ւր էիր »:
Գօթի, գողի - ծոյլ, թափառաշրջիկ.
« մարդս (էրիկս) գողի է նէ ի՞նչ է-
նեմ »:

Դ.

Դա՛ն, դէ՛ն - մեկուսի, հեռի. « դէ՛ն է-
զիր », « դա՛ն դնա էռջեւէս »:
Դաշուն - պղնձէ մեծ բոլորակ անօթ, ո-
րուն մէջ լուացքի լաթեր կը լուան,
խմոր կը շաղունեն (կլայկուած է):
Դարվար, դերվար - դէպի վար...:
Դարվեր, դերվեր - դէպի վեր...: « Դող-
աղփրին դէրվարն իջաւ »:
Դգմիլ - բթամիտ ըլլալ, ապշիլ:
Դեղ - դեղ, թոյն: Դեղել, կախարդօրէն
թունաւորել:
Դե՛հ - չորքոտանի անասունները քշելու
ձայն:
Դեհնէ - սեղան, պնակ եւ այլն լուալու
լաթի կտոր:
Դեմել - ճամբորդին դիմաւորել:
Դերակ - ընկոյղի, եղէզի փայտէ խողո-
վակ, որուն վրայ մանածի թելը կը
փաթթեն՝ մագուրի համար:
Դըգալուկ - գզալի ձեւ ջրային մանր կեն-
դանի մը, որ յետոյ գորտի կը փոխուի:
Դժար - դժուար:
Դի - կողմ, թեր. « մեր դին բունեց », մեղ
պաշտպանեց:

Դիրք - պրկոց՝ զոյգ տառով:
Դողալիք - դողի աղբիւր, որուն պաղ
ջուրը յանդէս հիւանդին վրէժն վար
լեցնելով կը ցնցուի եւ ջերմը կ'անցնի:
Դող էլլալ - դող զգալ, սարսափել. «սի՛-
տըս փրթաւ, դո՛ղ էլլայ»:
Դողցնել - հիւանդին վրայ ջերմ դալ:
Դողացկան - դողացող, ամէն բանէ վախ-
ցող:
Դոր - ուղիղ, շիտակ տեղ:
Դորք կամ դիրք - ճշգրիտ դործի:
Դնւր - հիւսի տախտակ սուր բերնով եր-
կաթը, որով փայտերը կը փորէ:
Դփել, տփել - սաստիկ ծեծել մէկը. «վար-
ժապետը անշափ դփեր է չաղաս (պղծ-
տիկ երեխայ) որ հըվընացեր է»:

Ե.

Ելել - կարճ վերնազգեստ մը որ ուսերէն
մինչեւ գոտին կը հասնի, ձմեռը եմքէ-
րիին տակէն, կամ աւելի վրայէն կը
հաղնին (տճ. միւթան), մերթ թեւա-
ւոր, երբեմն անթեւ. բաճկոն:
Եզկ - քիչ տաքցած ջուր, առարկայ:
Եզկուցնել - քիչ մը տաքցնել: Եզկիլ, քիչ
տաքնալը:
Եմէնի - առանց կրունկի թեթեւ կօշիկ:
Երուրնալ, իրուրնալ - երենալ, երեւիլ.
«հո՛ւնա, իրուրնա նը», ահա հո՛ւն կ'ե-
րեւի:

Զ.

Զիլ - բարակ, սուր ձայն դործիքներու.
«Տէֆին գիւերը (քովընտի տափարակ
կամ կըր զանգակները) կը թրթուան»:
Զողալ, գղալ - վայրի պտուղ մը. (տճ-
զըղըճըզ):
Զոգովի - թեթեւաբարոյ, թեթեւոյիկ
մարդ:
Զրուցնել - զրուցել, խօսիլ. «չատ կու
զրուցես», կը շատախօսես:

Է.

Էլլալ - ելնել (ոտքի):
Էնուր - սեխի փոքր տեսակ մը որ կեղե-
ւով խիկ կ'ուտուի:

Էյրիլ - այրել:
Էնքէրի - այր մարդոց եւ տղոց զգեստ մը՝
երեք մասի բաժնուած:
Էնել - ընել. «ի՞չ կ'էնես նը»:
Էվել - աւելորդ, աւելի:
Էվլնալ - աւելնալ: - նորդ, մնացորդ, ա-
ւելցուք, աւելորդ: - ցուք, մնացորդ,
աւելորդ բան:
Էրծկտալ - երծկտալ, յորանջել, կոկոր-
դէն ձայներ ելնել:
Էրես - երես. Էրես առնուլ, չփանալ: Էրես
տալ, չոյել, չփացնել:
Էրեսկին, իրիցկին - քահանայի կին:
Էրնե՛կ - երանի:
Էրիշտէ - խմորը բարակ ջարդուած եւ
խարկուած, քել քել ձգած:

Ը.

Ըհրնա - ահաւասիկ:
Ըզունկ - եղունգ. «ըզունկները շատ կըր-
ծէնը»:
Ըմմա - բայց, սակայն:
Ըմպուլ - օղի հանելու թորեցուցիչ գոր-
ծի:
Ընչաք, ինչուք - մինչեւ:
Ըռատ գալ - հանդիպիլ, պատահիլ մէ-
կու մը:
Ըռատ - առատ (ջուր...): Ըռատութիւն,
առատութիւն:

Թ.

Թէկէլ - նուրբ կար, ասղնեգործութիւն:
Թոնիք - հաց եփելու մեծ վառարան: -
Թոնիք փոքր, կերակուր եփելու հա-
մար:
Թաքիկ, քէքիկ - փոքր ձեռք՝ մանուկ-
ներու, կատուի:
Թալ միս - զուտ եւ շատ մսոտ մասը:
Թան - մածունի ջուրով հարուած հեղուկ:
Թաքքինի - թարթիչք աչքերուն:
Թացխտալ - բոլորով թրջած:
Թել - լար քէմէնէի, ասեղի, երկաթէ:
Թեր - կողմ:
Թեր էլլալ - մէկու մը կողմը բռնել,
պաշտպանել, կողմնակցութիւն ընել:
Թերխալ - կէս ձիած (հաւկիթ):

Թէպուր - փետուր հաւու, թռչունի:
Թքուրշողիք - քաղցր եւ թթու խառն:
Թքուկիչ - կանաչ եւ թթու խառնէն:
Թքուալ - թթու սալորի ոտալ:
Թիս - որովայնէն արձակուած անախորժ
հոտ. «թսի հոտ էլաւ»:
Թլիլ - պտուղներու, կանաչներու փը-
տիլը, աւրուիլը:
Թննուք - սանտրի բերանը կառնած մա-
ղերը. մաղերու, թերերու խառնուիլը:
Թոլ - թոյլ. «գօտիլ թոլ էս կապեր»:
Թոլ - կոթաւոր դռնէն մէջը պարպը-
ւած, որով ջուր կը բերեն:
Թուլս - ձառ հանող հաւ:
Թուլս դնել - հաւկիթներ հաւուն տակ դը-
նել՝ որ ձառ հանէ:
Թսալ - աշխատութեան տակ ընկճուելու
ձայներ հանել:
Թսքսալ - դործ մ'ընելու դանդաղիլ:
Թրիք - կոպու, ձիու, իշու աղբ:
Թրմիլ - թմրիլ, փայտանալ ձեռքերու:
Թօփքի - զնդասեղ:

Ժ.

Ժած կամ Ժէժ - երկրաշարժ. «Պոլիս Ժէժ
էղեր է»:
Ժամ - եկեղեցի. «Ժամուն կոչնակը կը
ղէրնէ»:
Ժամիք կալիս - տիրիլ, երեսը կալիլ:
Ժամուր - եկեղեցի գացող:
Ժամնիլ - ճիշտ ժամանակին հասնիլ. «վա-
ղէ որ ժամանակին ժամես»:
Ժուր - ժամանակ, անդամ. «միտում
կ'ուտեմ». «կերակուրի ժումը չեղաւ»:
Ժուր գալ - պտուղի, շրջան ընել:
Ժոժուալ - ջուրի ճոխ վաղելու ձայնը:

Ի.

Իլիկ - բուրդ մանելու դործի՝ փայտէ:
Կոճակի ծակ, ողնաշարի ծուծ, ոսկր:
Ինչաք, ինչօք, ինչուք, մինչաք, մինչօք,
մինչուք - մինչեւ, մինչեւ իսկ. «մին-
չաք յո՛ւր կ'երթասիր»:
Իշուկոնալ - իշու կոնակի նմանող հունտ
մը որ ցորենի մէջ կը գտնուի:

Իշուածք - իջուածք, կաթուած:
Իշուէ՛ք - ահա, ահաւասիկ:
Խպիգո՛ւմալ - բացազանչական ձեւ. բուե-
րուն սեփական ձայնը:
Իրիկմէն - աշան խոշոր սալոր, որմէ
թթուում կը շինեն:
Իրիցկին հանել - ընկոյղին պէտքը տաանց
փշրելու հանելը:
Իք, իքը, ինչը - վանկեր՝ որ չիշուած
բառի մը տեղ կը դործածուի, եւ շատ
անգամ կը կրկնուի մինչեւ միտքը դալ:

Յ.

(Բառասկիզբ Յ՝ Ա-Ե-Ի
ձայնաւորներու տեղ)

Յընիլ - ընկնալ, իյնալ:
Յընծի - ինծի. «յընծի ի՞նչ»:
Յընկան - տկանջ. «յընկանդ դի՛ր»:
Յընկեր - ընկեր:
Յընկող - իյնող (վար):
Յընկողին - անկողին:
Յըպա - ի հարկէ, ապա. խօսքի հաստա-
տութիւն տալու ձեւ:
Յինատ - յամառութիւն, պնդալիսու-
թիւն:
Յինքը - ինքը:
Յիրեն - իրեն:
Յիրիկուն - երեկոյ, մութ:

Լ.

Լազ - համր:
Լազիֆլօ - համր, թոթով, բթամիտ:
Լալ - համր, բերանը բռնուած:
Լակ - ջրախառն կերակուր՝ անասուննե-
րու համար:
Լակոտ - անասակ, չար զաւակ, շան
ձառ. «աս վերո՛ւն լակոտն է» ասիկա
որո՛ւն զաւակն է. «ի՛շ լակոտ է քի»
ի՛նչ չար զաւակ է:
Լան - լայն, լայնութիւն ունեցող:
Լեղուրնալ - լեղիանալ, լեղենալ:
Լզուրոտիլ, լզուրոտուք - փոխադարձ դի-
րար լեղել. լզելու դործողութիւնը:
Լէնկէն - պղինձ պնակ:

Լէֆէֆ – ճերմակ կամ սև լաթ, որով պա-
ռաները ճակատամար կը կապեն:
Լինտ – լինդ. «լնտերս ուռած էն»:
Լըլալ – բեցնել:
Լիսչի – պտուղներու չափազանց հասուն-
նալը:
Լիսիկի – չափազանց հասուն. «տանձին
լիսիկի զլոխ չունիմ» չեմ սիրեր:
Լկտի – լիրբ, աներես, անամթ:
Լորնուֆ – աղտեղի, պղպալի բան:
Լոզ – խոշոր քար՝ գլանի ձևով, որով
տանիքները կը լողեն՝ ձիւնհալէն եւ
անձրեւէն վերջ, կամ որպէսզի տանի-
քին կակուղ հողը պնդանայ եւ ջուրը
ներս չթափանցէ. կ'ըսուի նաեւ լոզ-
քար: Գործողութիւնը՝ լոզել:
Լոզիատ – լողքարը քաշող երկճիւղ վայ-
տը:
Լոֆ, լոֆ – օճառի փոքր տոպրակ, որուն
մէջ օճառի կտորուանք դնելով՝ ձեռք
կը լուան...:
Լփըլըփըր – կերակուրին եփելու ձայնը,
նոյն ձևով կարգաւ կամ խօսիլ: Լփըր-
տալ (բայ) «բերնէթափուկ կէլէնէնը,
լփտանը»:

Խ.

Խաղ, խաղալ – պարել: Որեւէ բան խաղալ
(թուղթ, տապեղ...):
Խաշ հանել – խաշել: Խաշուածֆ:
Խաշծաղ, խաշաղ – խորոված ցորեն,
մարագորեն չոր թուրով...:
Խաշիլ – շատ նոսր խառնուած ալիւր՝ մա-
նածը թաթխելով զօրացնելու համար:
Խաւոզ – խաղող:
Խաւիծ – ալիւրով եւ կարագախառն եփ-
ուած թոյլ ուտելիք մը:
Խաւծալ – մոխրախառն թեթեւ կրակ:
Խելուկ, խելուկ – խելքը տկար, խենթուկ
մարդ, տղայ:
Խեր – ծննդաբերութենէ վերջ կոչուած ա-
ռաջին կաթը: Յաջող լուր:
Խել – խենթ, պակասամիտ:
Խէփէնֆ – խանութի, սանդուղի դուռ:
Պատուհանի փեղկ:
Խզտել – պատուել (թուղթ, լաթ...):

Խծալ – կոկորդէն ելած խծ խծ ձայնը.
«խծիկ էմ էղած»: Խծիկ ած. ձեւը խը-
ժալուն: Խծիկ, չհասած թուր:
Խծկտալ – խծիկէն նեղուիլ:
Խխիլ – սաստիկ թրջիլ:
Խնկածիսիչ – յատուկ ձեւով շինուած ա-
նօթ մը, որուն մէջ խուսկ կը ծխեն չա-
բաթ իրիկունները՝ մեռելներու հոգ-
ւոյն:
Խնոցի – թրծուն հողէ մեծ եւ երկայն բո-
ղոջ մը, որուն մէջ մածունը բեցնելով
կը հարեն, կարագը դատելու համար:
Խնտուլ պատառ – սաստիկ խնդում:
Խնտուլեքես – միշտ ուրախ դէմքով:
Խշիշալ – շատ ցաւիլ, ցաւակցիլ:
Խշիշուֆ, խշիտուֆ – բնական ձայն տե-
րեւներու:
Խոնման – ջան – սխալութիւն կապ:
Խոնմեմալ – յոգնիլ, խոնջիլ:
Խոշուֆ – որեւէ բան մաղելէ վերջ մաղին
մէջ մնացած աղտեղութիւնը:
Խորից – կրակի վրայ խարկուած կարա-
գով ալիւր:
Խալիկ – մանկական ձեւեր ընող. «ի՛չ
խալկանաս նը»:
Խաթուկ – կոկորդ. «խաթուկը մնայ»:
Խուկիլ – յարատեւ անյազօրէն ուտել:
Խուտիկ, խուտուկ – կոկորդի փողոսիկին
ատամնաւոր մասը:
Խօթիկ – անէծքի բառ. «խօթիկ, խոթիկը
փո'րդ մտնայ». խոթիկ ուտես»:
Խօսապ – զանազան չոր կամ թարմ պը-
տուղներով եփած ջրոտ ապուր:
Խօշ, խոշ – անշուշտ, անպատճառ, մի-
թէ, արդեօք. «Քըզի չըսի խօշ որ
գաս». «խօշ դուն ալ չպտի'ր գաս»:
Խօստել, խօստուֆ – վէրքի մը վետ վետ
սուր ցաւը (ակռայի, ականջի):
Խօրաքա, խօրաքիլ – խօսակցութիւն,
խօսք, խօսակցիլ, խօսիլ:

Մ.

Մաթիլ – ծաղիլ արեւու. «արեւը ծաթե-
ցաւ»:
Մակաչֆ – ծակ աչք, չտես, անյազ, ամէն
բանի վրայ աչք տնկող:

Մակաւեղ – ծակ ծակ կար:
Մախիմ – ծոթրին, համեմատ խոտ մը որ
չորցնելով կը փոշիացնեն եւ կերա-
կուրներու եւ հացի վրայ ցանելով կ'ու-
տեն:
Մաղկիլ – ծաղիլ ձեւով բորբոսիլ. «աս
ձմեռ մեր ուռալները, թթուութիւնը...
ծաղկեցան»:
Մանտր – ծանր, լուրջ, խոհեմ, դանդաղ.
«մեր հարսը աշխատելու շատ ծանտր
է», դանդաղ կ'աշխատի:
Մարուրնալ – ծարաւ դգալ:
Մքրած, ծքրած – աւրուած իւղ, կարագ:
Միլ, ծիլ – շաքարոտիլ, շաքար դուրս
տալ ծլելու պէս. «խաղողի պատեխս
ծլեր է»:
Վէրքիլ մէջէն դուրս երկըն-
ցած մտի կտորը:
Միքտ, ծրտու, ծրտուկ, ծրտիլ – թըռ-
չուններու, հաւերու աղբը:
Մոցուր – յղի կիւն:
Մրքի, ցրգի – ցրթի, մացառ մը որուն
փայտը զիւրաւառ է:

Կ.

Կագկիմալ – հաւուն խօսիլը՝ հաւելիթ ածե-
լէ առաջ եւ վերջը:
Կագկիլտիլ – կայծկլտուք, կրակին արծա-
կած կայծերը: Աչքին մէջ մերթ երեւ-
ցած կայծի նման փայլեր:
Կաքնաղբար – նոյն մօրմէն կաթ ծծող
երկու ո'չ եղբայր երեխաներ:
Կաքնալիփիլ – հրաշագործ, բուժիչ վճիտ
պաղ ջուրի աղբիւր, ուր կը լողանան
առողջութեան համար, մօր մը կաքն
առատանալու համար:
Կանք – կոթ որեւէ առարկայի:
Կանքիլ – պրկոցով սեղմել:
Կանտրմա – Տիմի կոչուած քարին ներքեւ
կեղեւը ելած ցորեն:
Կապալ – զրքի հաստ կողքը. օձի մաշկ:
Կապուտ – կապոյտ գոյն:
Կարգիլ – ամուսնացնել:
Կարժ – մանածի բաժանումը. ասոր ման-
րաման բաժանումը կը կոչուի պու-
լակ:

Կեմալտուն – սենեակ մը՝ ուր օրուան մէջ
ընտանիքը հաւաքուած կը նստի, կ'աշ-
խատի:
Կէլէնիլ – կէլէնի – խօսիլ, խօսակցու-
թիւն, չաղակրատել:
Կդկիլ, կծկիլ – դերձանը ճախարակի կամ
որեւէ բանի մը վրայ փաթթել:
Կդկտիլ, կծկտիլ – Ինքն իր վրայ ամփոփ-
ուիլ. «օճառին անկիւնը կծկտեր նըս-
տեր է»:
Կդուրնալ, կծուրնալ – բերնին մէջ կծու
զգալը. «կարմիր տախտեղը լեզուս կըզ-
վըցուց»:
Կեռ, կէռ – քերուրտուք մարմնոյ:
Կըտի կըտիլ – ոչխար, այծ կանչելու բը-
նական ձայն:
Կըտիլ – մանկական բառ՝ ոչխարի, գառ-
նուկի եւ այծի յատուկ:
Կքիլ – կաթ կթել, խաղող քաղել. խա-
ղի մէջ չահիլ որեւէ բան (դրամ, պը-
տուղ...):
Կքքուֆ – տօնական ուրախութիւն, զը-
ւարճութիւն: Մէկէ աւելի կիւներու հա-
ւաքոյթ:
Կիլէկ, կիլէկիլ – կլայցիկ, անաղ, անաղա-
զօծել:
Կիշէնֆ – կշիռ:
Կիքակմուտ – կիրականամուտ. կիրակի եւ
տօնի նախորդ երեկոյ:
Կիկ – ոչխարի, այծի եւ նման կենդա-
նեաց աղբ բոլորակ եւ մանր. ցորենի
հետ խառն հունտ մը. մուկի աղբ:
Կկիլ (բայ):
Կկկալ – ջուրի նմանաձայն վաղելը:
Կծիֆ – թեղի, մանածի փաթթուած կոյտ.
Կանանց ականջի ետեւի մազը:
Կնիկ – պատուի դնելու հողէ անօթ:
Կյյիլ – կտրել. «մանծի թեղը կյյեցաւ,
ծօթը չի գտնուիր նը»:
Կնտիլ – մարդու, կենդանիներու մազերը
խոր կտրել:
Կոքտալ – ձեռքերու, ոտքերու սաստիկ
մախլը:
Կոկոռ – կկղած նստուածք. ամորձիք:
Կոտիլ – փայտէ մեծկակ տուփ:

LA VERSION GEORGIENNE DE LA BIBLE

La Géorgie est une région montagneuse, située entre le Caucase au Nord et l'Arménie au Sud, entre la Mer Caspienne à l'Est et la Mer Noire à l'Ouest; dans l'ancien monde, elle est appelée plus couramment Ibérie. Les infiltrations chrétiennes y sont venues, dès le quatrième siècle, du côté grec dans la Géorgie occidentale, sous l'action surtout des ports, centres de commerce et ainsi d'influence grecque, du côté arménien dans la province méridionale (Gugark') grâce à des missionnaires venus d'Arménie, et notamment au petit-fils de S. Grégoire l'Illuminateur. Quant à la Géorgie orientale (Ibérie proprement dite), elle fut évangélisée par une captive d'origine cappadocienne, Sainte Nouné, dont les miracles et la prière gagnèrent les Ibères au christianisme. Durant une première période, les Eglises d'Arménie et de Géorgie formaient presque une seule Eglise, et l'influence de l'Arménie sur les débuts du christianisme en Géorgie, sur sa liturgie et sa littérature, a certainement été très forte. L'Arménie, en effet, avait reçu le christianisme avant la Géorgie, et elle possédait déjà des traditions et une culture chrétienne; politiquement, elle avait sur la Géorgie l'avantage d'une unité plus grande, et, géographiquement, elle était un intermédiaire indispensable entre l'Ibérie et l'Occident chrétien. De fait, vers 506, 24 évêques géorgiens (sur 33) se rencontrèrent en Arménie, à Dvin, avec des évêques arméniens et albanais. C'est pourtant dès ce moment que se prépara le schisme religieux qui, en

608/609, devait dégager la Géorgie orthodoxe de l'Eglise arménienne. Si, en effet, il est bien vrai qu'à ce Concile, les 24 évêques géorgiens, sous la conduite de leur évêque Gabriel, avaient souscrit aux décrets de l'assemblée, et, sous la pression arménienne, adhéré à l'Hénotikon de Zénon, le refus des 9 évêques géorgiens, absents du Concile, d'en signer les Actes, apporta un premier frein à l'hérésie. Des émissaires arméniens, envoyés en Géorgie après le Concile de Dvin de 555, en vue de gagner la Géorgie au monophysisme, en furent chassés; la Géorgie s'orienta dès lors fermement vers l'orthodoxie catholique, et la rupture de 608/609 ne sera que la manifestation extérieure d'une situation latente et acquise dès la seconde moitié du sixième siècle. L'initiative de cette rupture officielle vint cependant, non de la Géorgie, mais de l'Arménie, qui, par son catholicos Abraham, lança l'anathème contre l'Eglise géorgienne, interdisant aux Arméniens toute communion avec les Géorgiens dans la prière et les repas, dans l'amitié, le mariage et l'éducation des enfants, les autorisant aux seules relations commerciales². Les Géorgiens, désormais plus unis et plus conscients de leurs valeurs nationales, se tournèrent en même temps plus fermement vers Jérusalem et Byzance, où déjà, du reste, ils avaient des points d'attache, car, dès le cinquième siècle, il y avait des moines et des monastères géorgiens en Palestine; l'influence palestinienne, notamment, marquera la liturgie géorgienne.

1. Cet article paraîtra, au cours de 1959, dans le *Supplément au Dictionnaire de la Bible*. Monsieur Henri CAZELLES, directeur de ce Supplément, a accepté, sur l'aimable désir des Révérends Pères Méchitaristes de Venise, qu'il

paraisse également dans la revue *Բագմալեպ*.
2. Cfr M. TARCHNISHVILI, *Die Legende der heiligen Nino und die Geschichte des georgischen Nationalbewusstseins*, dans *Byzantinische Zeitschrift* 40 (1940), p. 70.

Կոստանուֆ - Կոստանուֆ առարկայի մը մասերը. մարմնոյ անդամներուն մէջ ըզգացած կոստանուֆի պէս ցաւերը:
Կոր - կարիճ:
Կորկոտ - կեղեկագործ ցորենի մանրուք:
Կալիլ - սաստիկ քաղցրութիւն պղպալ:
Կոկոպ - դորտի, հաւու, աղուաւի հաւած ձայները կամ երգերը:
Կոտած - ծաղիկ հիւանդութեան թողած փոսիկները. չեմբած մաի պնդացած մասերը. «աղջիկս, դուք մը ջէրդէ՛ եւ մոխիր ջուրի մէջ թեթեւէ՛, որ կըլլի, ոչէ՛լ չի նեմ տի»: Արու ոչխարի, կատուի մործիքները հանելը՝ կրտել կը կոչուի:
Կոչուք - կարմրած եւ չոր հաց:
Կամիք, կամիք - մարմնոյն թաւ-մսոտ տեղ մը երկու մատով սաստիկ սեղմելը կամ թել կ'ըսուի:
Կտով - կուտ ունեցող թուր...:
Կրծիք - կրծկալ. լաթ՝ որ երեսաններու կուրծքը կը կախեն որ շողիքը, կերակուրը զգեստ հագնուած:
Կոշիկ - զինուորական երկայնաւորուն ոտնաման (ճիզմէ):

Հ.

Համար - դաս. «հայերէնի համարիկ քանի՞ թիւ առիք»:
Հայէն, հէյէն - խաղ, երգ:
Հայիլ - նայիլ, տեսնել:
Հայիլ - հայելի:
Հանուրտիլ - հանդիպիլ տեղ մը, մէկու մը:
Հարել - մածոնէ կարագ հանելու համար խնոցի մէջ դնելը եւ երերցնելը՝ հարել կը կոչուի:
Հարթել - ծառի ճիւղերը, տերեւները կտրել, որ թառուկին ճիւղերը յոտել կամ կտրել:
Հարսաղբար - հարսին եղբայրը. փեսայի թեւ մտնողը հարսաղբար կ'ըլլայ:

Հարսանիք - կարմիր բշտիկներով հիւանդութիւն մանուկներու:
Հարսիկ - տաղրը՝ եղբոր կինը հարսիկ կ'անուանէ:
Հարսնիք, հարսնիք - հարսանիք:
Հարսնցու - հարս ըլլալու պատրաստ. նշանուած օրիորդ:
Հաւիկիք - կերակուր մը հաւիկիթով, առատ ջուրով եւ կարագով, քիչ մը կարմիր պղպեղի փոշիով համեմուած:
Հաւկոր - հիւանդութիւն մը, որով մարդ մը մութը կոխելուն պէս բան մը չի տեսներ. «հաւկոր էր զած էմ»:
Հաւնիլ - հաւանիլ, սիրել. «աս տղուն հաւնեցայ»:
Հաւտալ - հաւատալ:
Հաւաշ - հաւու կուրծքին եւ կոկորդին մօտ գտնուող երկնիկ ոսկրիկ մը, որուն երկու ծայրերէն բռնած կը քաշեն, նախապէս զրաւ դնելով որ խաբուողը նշանակուած զրաւը խաբողին պիտի տայ, եւ այս գործողութիւնը «եա՛ տէստ» ըսելով կը կատարուի, թէ միւս ընկերը բան մ'ընդունած պահուն մոռնայ «միտքս է» ըսելով:
Հեծան - հաստ գերան:
Հեծկտալ - հեծելով ընդհատ լալ:
Հեղ - անգամ. «աս հեղ կը ներեմ»:
Հեղորմացորեն - եղիպտացորեն:
Հեւալ - վաղելէ վերջ հեւի հեւ շունչ առնել:
Հերիսա - իւղով (կարագ) կանաւմայով եւ հաւու կուրծքի միտքով խառնուած կերակուր, սակայն շատ խառնելու է որ միտք թել թել ըլլայ եւ զրեթէ մէջը հալի. ոմանք մեղր ալ կը խառնեն:
Հերու - անցեալ տարի:
Հերուն - հերին, ծակելու երկաթէ սրածայր գործիք, աւելի կօշկակարութեան յատուկ:
Հերտտիլ - բարկանալ:

Հ. ԱԼԵԳՍԻՍ ՅՈՎՍԵՓԵԱՆ
(Շարունակելի)